

25.76x32.38	1	6	עמוד	הארץ - גלריה	28/06/2016	53938504-7
מוזיאון תל אביב לאמנון - 85111						

מסע אחר הזיכרון

בתערוכתה "אור נגדי" יצרה מאיה ז"ק מיצב וידיאו תיאטרלי המתמודד עם יצירתו ועולמו של המשורר פאול צלאן. זו מסה חזותית מפוארת שאפשר לתפוש כמחול עכשווי מצולם

גליה יהב

התערוכה המרכזית המוצגת כעת במוזיאון תל אביב היא "אור נגדי" של מאיה ז"ק, מיצב וידיאו תיאטרלי מאזורי המתמודד עם יצירתו ועולמו של המשורר פאול צלאן, מגדולי השיר הירוקים המודרניים. המיצב הוא מימוש ויזואלי-חומרי של שירתו של דפיו, של מלותיו ממש, של פרטים מההיסטוריה ומהביורגפיה שלו, פעולת השבחה לחיים או מלאכת תרגום ממדיום למדיום, באורח עתיר דמיון. ככזו, היא מסה חזותית מפוארת, הבנויה מארבעה חללים.

בחלל הכניסה המרשים מתגבה קיר קרטונים המודבקים זה לזה ויוצר אפקט של כותל אבנים. לצדו ספריית מתכת, על מדפיה מונחים קופסאות קרטון שונות, תיקיות, צרורות מסמכים,

קטעים מתוך הסרט "אור נגדי", 2016. החוקרת נהפכת למושא המחקר

ובמלים, בטבלאות ובמספרים, בתצלומים ובשירה שהיא מפרקת למלים ומרכיבה שנית, מגלה אמיתות הרמטיות ומיסטיות אצל המשורר (המתחיה בעקפיין באמצעות החיפוש האידיאליסטי של "שלה") ונהפכת בעצמה למושא המחקר, לחוקרת של עבודת אבן לעובדת אבן בעצמה.

החוקרת נעה בחלל המעוצב סט קולנועי, כולו אנכרוניזם. דפים צהבהבים וצילומי שחור-לבן דהויים, מיכשור מודרניסטי מיושן (מקרן שקופיות, מסרטה, מטול שקפים, הקופי-פיסט נעשה

במספרים ובשדכן סיכות, הסימורנים בעיפרון על גבי כרטסות), בע"צמה נראית כדמות אירופית בשנות ה-30 בצ'רנוביץ, עיר הולדתו של צלאן.

היא גוזרת פסוקי שיר, מתחקה אחריהם, הופכת אותם לחומר בכמה דרכים, לשה-דשה מלים, מסמנת אותן, מפיתה בהן רב משמעויות או יוצקת בהן נוכחות של היסטוריה חומרית. "הארכיברית נעשית לאלכימאית המתניחה מילים ודימויים, ממזגת עובדות, תיעוד ודמיון עד שהעבר קם לתחייה, מפמפמת חיים לתוך ורידי הדמויות", כותבת על כך רחל פרבליטר בטקסט הנלווה.

היא חותכת בסקלפל חד דימוי שנרשם על גבי שכבות נייר רבות, מחלצת אותן, כעת מעובה ובשרני, כפלה עוגה, מנקבת ותופרת דימויים, מרימה שבלונות נייר שחור רות שמילות שיר גוזרות מהן כחוסה. היא מעמידה תצלומי עיר חתוכים על פי קווי המתאר של הבניינים, שאותם היא מקרבת ומזוזה, מקימה כך עיר דו ממדית שהונפשה, מקט תפאורה הנתון לשליטתה. היא ישנה במיטה בתוך חדר העשוי רהיטים מנייה, פרטיהם רשומים כצלליות אפורות של עצמם. היא מנפה קמח ובזוקת אפר על אותיות הפואמה "הצרה", מסיטה את האפר באצבע עותיה וחושפת תחתיו את הצירוף "שם - אין" (מתוך הקטע "המקום שם היו מוטלים יש לו/ שם - אין/ לו. הם לא היו מוטלים שם. משהו/ היה מוטל ביניהם. הם/ לא ראו דרכו" בשיר "הצרה"). הביטוי שם - אין מתיחס גם לאל הנעדר, וגם לקבר החסר, מטופל בפעולת אצבע וזטרה כשל ניגוב אבק, לובן הקמח ושחור האפר בעלי

התערוכה כמכלול היא שיר הלל לאמנויות – לשירה, לתעלולי הקולנוע, לרישום, למחול, לחוויה הפיזית של גוף בתוך חלל שעוצב כתפאורה

הטקסטורה הזוהה, מונגדים כמו בפואמה המפורסמת "פוגת המוות" כמו שירת צלאן, גם עבודת הווידיאו מיוסדת על סימבוליקה חושנית, כוללת הנגדות חזותיות עוצמתיות, הצפנות מושגיות-מיתיות, קיטועים והתמקדות בפסוקאות שבורות, מלים, בהברות. אפשר לתפוש את "אור נגדי" כמחול עכשווי מצולם. זאת בשל החזרתיות הריתמית, הנוקשות הגופנית שנבנית ומתפרקת תדיר, ובייחוד בשל ארגון המשמעות כי חס בין הגוף למרחב, כהתכוונות גדולה של הגוף כלפי המרחב. תנועותיה של החוקרת נזירותיות ומרוסנות, מסגירות מאבק פנימי שמתחולל בלי מלים, כאובססיה. פעולותיה היבשות והמתודולוגיות צוברות כוח פואטי, נואש. כך נבנה משל על מעמד העדות, הזיכרון נהפך לחומר ואילו החומר מטופל כאנדרטה, כלומר כנציג סימבולי של זיכרון. היא עסוקה בעבודת מחקר המסתמכת על קריאה, כתיבה וראייה, אבל בעצם המפעילה בעיקר את חוש המישוש. שוב ושוב מודגשות ידיה ואצבעותיה החולפות על פני מסמכים כקריאת כרייל, היא נועצת את עצמה בחומה, מטפסת או מתפללת על הרצפה, מדפדת ופורשת

תצלומים קלפנית, הארכיון מתעבה כקסם שנוסד דרך קפדנות לימודית, אווירת סיוט פנימי וזריחות ידיים.

במעבר אל החלל השלישי נבנה מסדרון חשוך המעוצב כמפוח שחור של מצלמה עתיקה, מסמן כך את היציאה המעבר מהלשכה האפלה לאור. באולם מוצגים חפצים מתוך הסרט "תפרים מומ" (שם ביד, 2016), צילום ענק ("ערפל-דיבור", 2016) ורישומים. קצתם עוסקים במדידות וקצתם מתארים דמויות מוטלות או מרחפות, בתווך שבין חיים ומוות. האחת חותכת את הנייר עליו היא מצוירת ("נימה", 2012), השניה מצוירת את כתם הדם הנוול מפיה ומתפשט ("עקבה", 2012). "איחוי קרעי הזיכרון ועיבוד וזועות המלחמה, הרדיפה, הבדידות והאובדן מכונסים למצולות בטנה של מצלמת ענק שהיא מעין ייצוג מכני למוחו וליצירתו של המשורר פאול צלאן", כותבת על כך האוצרת נילי גורן, "כמו השפה הנפלאה והווירטואוזית שיצר ממעמקי הכאב – מתוך כפירה קשה, ובו בזמן מתוך אמונה אדרקוה, בקנן הלשוני ובבת דמותו המטפיזית – כן חרושת הדימויים הנלכדים במצלמה הענקית". ולבסוף, בחלל גלווה מוצגים שני סרטי סיה הקודמים של ז"ק, "אמא כלכלה (2007) ו"חוק שחור-לבן" (2011).

הסגנון אמנם לוקה בפאתוס מעורר רתיעה, אבל למרות זאת כדאי להיכנס לעולמה של ז"ק. חלק מיפיה של התערוכה (הרל" וונטיה גם למי שאינו בקיא בשירת צלאן) היא ההודמנות להשתקע באמנות רצינית, במסע החיפוש אחר הזיכרון, שבו התהליך המורכב חשוף לעין והוא התוצאה האמנותית. התערוכה כמכלול היא שיר הלל לאמנויות – לשירה, לתעלולי הקולנוע, לרישום, למחול, לחוויה הפיזית של גוף בתוך חלל שעוצב כתפאורה.

מאיה ז"ק: "אור נגדי". אוצרת: נילי גורן. מוזיאון תל אביב לאמנות (שאל המלך 27). שעות פתיחה: שני, רביעי ושבת – 10:00-18:00, שלישי, חמישי – 10:00-21:00, שישי 10:00-14:00. 20.8 טל.